

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Klaus Holzkamp, το 1995, οι εκδότες του περιοδικού φιλοσοφίας και κοινωνικών επιστημών *Das Argument*, κάλεσαν μερικούς φίλους και συναδέλφους του να συμμετάσχουν στη δημιουργία ενός τεύχους αφιερωμένου στη μνήμη του. Ζητούσαν εισηγήσεις σχετικά με τη σημαντικότητα του έργου του και μάλιστα το συντομότερο δυνατό. Συμπτωματικά, εκείνη την περίοδο σκεφτόμουν και έγραφα για αυτό το θέμα, και είχα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η ψυχολογία του Holzkamp παρείχε τις εξηγήσεις εκείνες της ανθρώπινης δράσης που έλειπαν από τη συνηθισμένη βορειοαμερικανική ψυχολογία (Tolman 1995, 1997). Φαίνεται πως αυτό συνέβαινε επειδή η ψυχολογία του εδραζόταν σε μια ευρύτερη κοινωνική θεωρία, η οποία με τη σειρά της επέτρεπε να αποδώσει κάποιος νόημα σε συγκεκριμένες πλευρές των δικών του πράξεων ή των πράξεων άλλων. Ο Holzkamp κατάλαβε καλύτερα από τους περισσότερους ότι έργο της ψυχολογίας ήταν να αποδώσει το νόημα της ανθρώπινης δράσης, να την εξηγήσει δηλαδή με ειλικρινή τρόπο. Συγκριτικά, η βορειοαμερικανική ψυχολογία δεν έδωσε ουσιαστική προσοχή σε αυτό το ζήτημα. Δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι οι απλοί άνθρωποι νιώθουν ότι οι ισχυρισμοί της συμπεριφοριστικής και γνωστικής ψυχολογίας δεν έχουν τίποτα να πουν για τις σκέψεις τους, τα συναισθήματά τους και τις πράξεις τους. Συνήθως προτιμούν κάποιο είδος ψυχανάλυσης ή απλώς την κοινή λογική (ή αλλιώς τη «λαϊκή ψυχολογία»). Πιστεύω ακόμα ότι αυτή η πλευρά της θεωρητικής δραστηριότητας του Holzkamp είναι σημαντική, και θεωρώ την ψυχολογία του πρότυπο για όσους ψυχολόγους φιλοδοξούν να κάνουν αυτό που οφείλουν ως επιστήμονες, δηλαδή να κατανοήσουν και να αποσαφηνίσουν τι είμαστε μέσα στον κόσμο.

Νομίζω, όμως, ότι πρέπει να πούμε περισσότερα για το ζήτημα της σημαντικότητας του έργου του. Συνήθως συνοψίζω τη συνεισφορά

του Holzkamp στην ψυχολογία επισημαίνοντας τρεις κατηγορίες ανθρώπινου ενδιαφέροντος που εκπορεύονται από τη θεωρία του, κάτι που βλέπουμε σε λίγες άλλες θεωρίες, κατηγορίες που θα πρέπει να χρησιμεύουν ως κατευθυντήριες γραμμές για κάθε μελλοντική εξέλιξη στην ψυχολογία. Οι κατηγορίες αυτές είναι η σημασία (relevance), η ισχύς (power) και το αγαθό (good).

Φυσικά, οι συζητήσεις σχετικά με το ζήτημα της σημασίας κατά τη δεκαετία του 1960 έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στη μεταστροφή του Holzkamp προς την κριτική ψυχολογία. Από τις συζητήσεις αυτές γινόταν σαφές ότι η ψυχολογία είχε, αναπόφευκτα, σημασία. Για ποιον όμως είχε σημασία; Δεδομένης της απουσίας επαρκούς αναστοχασμού, η σημασία της ψυχολογίας έτεινε να εξυπηρετεί διαφορετικά συμφέροντα από εκείνα που είχαν οι άνθρωποι, των οποίων τις συμπεριφορές, τα συναισθήματα και τις νοητικές διεργασίες μελετούσε. Με απλά λόγια, η ψυχολογία είχε σημασία για εκείνους που στόχο είχαν τον έλεγχο και τη διαχείριση των ανθρώπων. Ο ιδιαίτερος στόχος του Holzkamp ήταν να επαναπροσανατολίσει την ψυχολογία, ώστε να την καταστήσει βαρύνουσα για τους ανθρώπους που παρείχαν τα δεδομένα των ερευνών.

Η σημασία σχετίζεται ασφαλώς με την ισχύ. Μια ψυχολογία με σημασία για όσους επιθυμούν να ελέγχουν άλλους, είναι μια ψυχολογία που τους παρέχει ισχύ επί των άλλων. Μια ψυχολογία με σημασία για τους ανθρώπους τούς δίνει επίσης ισχύ. Όμως το ζήτημα δεν είναι απλώς να παραδώσουμε την ψυχολογία στα χέρια των καθημερινών ανθρώπων. Είναι το ζήτημα της ισχύος αυτό καθεαυτό που πρέπει να τεθεί. Αυτό έκανε ο Holzkamp εξετάζοντας την *Handlungsfähigkeit*, έναν όρο που στο παρόν βιβλίο μεταφράζεται ως «ικανότητα δράσης» (action potence) μολονότι τώρα προτιμώ τον όρο «εμπρόθετη δράση» (agency), με την έννοια της ικανότητας να δρα κανείς ως υποκείμενο των δικών του/της πράξεων. Πιστεύω ότι η ανάλυση της *Handlungsfähigkeit* από τον Holzkamp είναι ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματά του. Πρόκειται για σημαντική συνιστώσα της επεξηγηματικής δύναμης που έχει η θεωρία του, και σίγουρα αξίζει περαιτέρω μελέτη και επεξεργασία.

Ο Holzkamp δεν ισχυρίζεται ότι η ψυχολογία είναι κλάδος της ηθικής φιλοσοφίας, όμως είναι δύσκολο να διαβάσει κανείς το έργο του χωρίς να αντιληφτεί την ισχυρή ηθική του δέσμευση. Γιατί θα έπρεπε η ψυχολογία να κατανοεί το νόημα της ζωής των ανθρώπων για λογαριασμό τους; Γιατί θα έπρεπε η ψυχολογία να έχει μεγαλύτερο βάρος για κάποια ομάδα σε σχέση με κάποια άλλη; Γιατί οφείλουμε να μελετήσουμε την ισχύ προκειμένου να δώσουμε δύναμη στους καθημερινούς ανθρώπους; Όπως αποδεικνύουν όχι μόνο τα γραπτά του αλλά και η ίδια του η ζωή, ο Klaus Holzkamp είχε αφιερωθεί στην ιδέα ενός καλύτερου κόσμου, ενός κόσμου αυθεντικής, πραγματικής δημοκρατίας και δικαιοσύνης. Η ψυχολογία του καθοδηγούνταν από πάθος για το κοινό καλό, πάθος που το μοιραζόταν με όλους τους μεγάλους ηθικούς στοχαστές της ανθρώπινης ιστορίας του πνεύματος. Και αυτό είναι που μας εμπνέει με τόσο ιδιαίτερο τρόπο στην εργασία του: ότι μας παρέχει ένα υπόδειγμα ψυχολογίας που είναι, ταυτόχρονα, επιστημονική χωρίς επιστημονισμό και ηθική χωρίς ηθικισμό. Είναι ένα μοντέλο ψυχολογίας ως αληθινής επιστήμης του ανθρώπου.

Βικτώρια, Καναδάς, Οκτώβριος 2012
Charles W. Tolman